

FRA UBBY SOGN

Af Jens Nylev.

I.

Ude i Vestsjælland i Arts Herred ligger Ubby Sogn med Landsbyen af samme Navn. Hvorfra Navnet stammer, ved man ikke, der er i hvert Fald Uenighed derom. Tidligere har det været skrevet med d, altsaa Udby, og man har ment, at det kom af Byen, der ligger ude; men da Beliggenheden ikke synes at give denne Forklaring Medhold, har man gættet paa anden Oprindelse. Man har forklaret det som Ubbes By¹⁾, en Forklaring, som Stednavneforskningen ikke godkender. I 1370 stavedes Navnet Wby, men siden føjedes et d til, saa det kom til at hedde Wdby. I Tidens Løb har det dog stadig vekslet, snart har Byens Navn været Uby og snart Udby; indtil man i det nittende Aarhundrede gik over til at stave med 2 b, altsaa Ubby, og det er endnu Byens Navn. Da for nogle Aar siden Stednavneudvalget for at faa Orden i de forskellige Stavemaader, bestemte, at Byens Navn skulde være Udby, mødte det saa stor Uvillie i Sognet, at Bestemmelsen maatte tages tilbage, og Byens officielle Navn blev derefter Ubby.

Ubby Sogn har Form som et Rektangel, ca. 9000 Alen lang og ca. 5000 Alen bred. Det samlede Areal er 4752 Td. Land med 544 Td. Hartkorn. I Sognet findes 5 Byer: Klouby (1370 stavedes Navnet Klaby), Frankerup (1388 Frankorp), Forsinge (1406 Forsingæ), Kjelleklinte (1306 Kælæklintæ) og Ubby.

1) Algreen Ussing: Arts Herred, S. 46.

Kgl. Kommissær Juuls Opgivelse efter Svenskekrigen. Historisk Samf.s Aarvog 1907.

I Ubby fandtes i 1660 25 Gaarde, i Klouby 10 Gaarde, i Frankerup 5 Gaarde, i Forsinge 6 Gaarde og i Kjelleklinte 6 Gaarde. Af større Gaarde i Sognet findes Kjelleklintegaard og Saltofte (1316 Salthoftæ). Saltofte nævnes 1316 og var indtil 1913 forenet med Vesterbygaard. I sin nuværende Skikkelse er Saltofte først dannet 1845. Saltofte har 38,7 Td. Hartkorn, ialt 279 ha, 221 ha Ager og 44 ha Skov.

Den anden større Gaard er Kjelleklintegaard med 32,2 Td. Hartkorn, 157 ha Ager og 5 ha Eng.

I 1860 havde Ubby Sogn beliggende i Byerne 66 Gaarde, 102 Huse med Jord og 35 uden Jord, i 1870 henholdsvis 74, 109 og 64.

Uden for Byerne fandtes 121 Gaarde og Huse.

I 1921 var der i Ubby Sogn 27 Gaarde med 1—2 Td. Hortkorn, 32 med 2—4 Td. Hartkorn, 40 med 4—12 Td. Hortkorn og 2 over 12 Td. Hartkorn. I 1921 er der i Ubby Sogn 101 Gaarde med Vurderingssum af 3,539,000 Kr. Jordværdien pr. ha 1037 Kr. Med 0,55—3,3 ha fandtes 43 Huse, med 3,3—10 ha 40 Huse, ialt 83 Huse, samlet Vurdering til 462,000 Kr., 1941 Kr. pr. ha. Samlet Jordværdi 237,000 Kr., pr. ha 1080.

Det samlede Folketal i Ubby Sogn var:

1801:	797	Personer	1870:	1323	Personer
1829:	1064	—	1911:	1625	—
1834:	940	—	1921:	1612	—
1840:	1046	—	1933:	1575	—
1860:	1194	—			

Til social Forsorg (Fattigvæsenet, den eneste Form for Forsørgelse, Kommunerne kendte forhen) havde Ubby Kommune i Aaret 1803 følgende Udgifter: I Fattigskat 137 Rdl. 1 Mark 3 Skilling — 7 Td. og 1½ Skp. Rug — 31 Td. 7 Skp. Byg.

Til de fattige var udbetalt 132 Rdl. 3 Mark 1 Sk. — 7 Td. 4 Skp. Rug — 32 Td. 1 Skp. Byg.

1830 blev udbetalt 7 Td. 4 Skp. Rug — 32 Td. 3 Skp. Byg — 111 Rdl. 4 Sk. i Penge.

1850 altsaa 20 Aar senere, var Understøttelsen 13 Td. 6 Skp. Rug — 22 Td. 3 Skp. Byg og 185 Rdl. 1 Mark 10 Skilling i Penge.

I 1871 er Naturalydelsen bortfalden og Understøttelsen uddelt i Penge; da var Udgiften 1630 Rdl. 2 Mk. 9 Sk.

1880 var Udgiften 4887 Kr. 07 Øre.

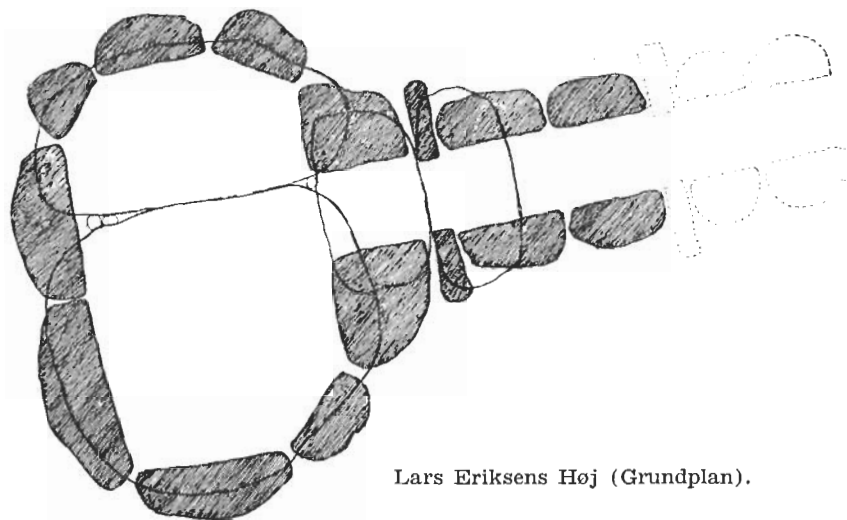
Til ovenstaaende bør lægges, hvad der blev ydet gennem den saakaldte »Frie Fattigkasse«; men indtil 1880 var disse Summer meget beskedne. At drage en Sammenligning med da og nu er umuligt, da Understøttelsen ydes under helt andre Former.

II.

Paa et stort Bakkedrag, der gaar gennem Sognet fra Nordøst til Sydvest, ligger en Mængde Oldtidsminder. Kan man slutte fra disse, maa Ubbi i en fjern Fortid have været tæt bebygget¹⁾. Mindesmærkerne er baade fra Stenalderen og Bronzealderen. Mest fremtrædende er de store Stenminder, Runddysser, Jættestuer og Langdysser. Hvad der findes nu er dog kun lidt af, hvad der har været i tidligere Tider. I Ubbi som andre Steder er der faret haardt frem mod disse Oldtidsminder. Cand. mag. Hans Kjær¹⁾ har i »Historisk Samfunds Aarbog« skrevet om Mindesmærkerne i Ubbi Sogn. Der er fredet 5 Jættestuer og 1 Gravhøj. En foreløbig Oversigt over Gravhøje blev i 1866 indsendt til Nationalmusæet af Vilh. Beck. Der var i Ubbi Sogn 56 Mindesmærker, deraf var 10 Dysser og 12 Jættestuer, 4 Stengrave og 30 Bronzealdershøje. Iblandt Jættestuerne er flere dobbelte og en tredobbelt. Til Trods for de mange, som da fandtes og endnu findes, har der dog tidligere været mange flere. I 3 Jættestuer er fundet 82 Flintøkser, 23 Mejsler og 6 Økser med Skafte-

1) Hans Kjær: De forhistoriske Mindesmærker i Ubbi Sogn. Aarbog 1911.

hul. Desuden en Dolk af Flint, en Ravøkse. Ravøksen er fundet ved en sammenstyrtet Jættestue. Den er formet som en Stridsøkse med Nakke og Egende, ja endogsaa med et lille Skaftehul. Den findes nu i Nationalmusæet.

Lars Eriksens Høj (Grundplan).

Hans Kjær skriver, at Øksen er et af de største i Oldtiden tildannede Stykker Rav, som overhovedet findes«. Skønt den er formet som en almindelig tildannet Stridsøkse, mener man dog, at Ravøksen kun har haft symbolsk Betydning, og at den har været anset for hellig.

Blandt Jættestuerne skal her kun nævnes 2. Den første er »Troldehøj«, eller som den nu kaldes »Korshøj«. Den ligger tæt Vest for Byen. Tidligere laa den paa Præstegaardsjorden, nu ligger den i Haven, der hører til »De gamles Hjem« og ejes af Kommunen. Det er endnu en smuk Høj. Dens Diameter i Grunden er 33 Alen, Omkredsen er 100 Alen og Højden 10 Alen. Den blev første Gang undersøgt i 1843, da man begyndte at grave i Toppen. I en Dybde af 2 Alen stødte man paa en Hvælving opsat

af Kampesten, for det meste af uregelmæssig Form, hvori der stod en rundbuet Urne af sædvanlig Størrelse, tæt ompakket lige til Hvælvingens Sider med et Lag Tang af omtr. 9 Tommers Tykkelse. Urnen, der gik itu ved

Lars Eriksens Høj.

Optagelsen, var af raat, unøjagtigt Arbejde med indfalset Laag af Form som en omvendt Skaal. Den indeholdt brændte Ben, og blandt disse laa en Del Bronzesager. En Kniv, dannet som et Sværd, med to Bøjler paa Enden af Haandtaget med en ganske lille fin Ring i hver af Guldtraad. Af disse tabtes den ene ved Optagelsen, en Kniv eller Pilespids, en Pincet af usædvanlig Form med en frem-springende Prydelse i Spiralform paa hver af de brede Sider og endelig en almindelig forekommende Bronzekniv med et ombøjet fint lille Haandtag. Med dette Fund, der jo bester,† tilhører Bronzealderen, endte Gravningen i 1843.

I 1845 blev der fortsat. Man begyndte at grave ved Højens Fod i den sydlige Side. Man fandt først et Lag Kampesten (Haandsten) og et Lag Jord, hvori der var hensat smaa Urner, fyldt med brændte Ben, men saa skrøbelige, at de gik i Stykker ved mindste Berøring. Man stødte ogsaa her paa 3 Skeletter, et voksent Menneske og 2 Børn, der var lagt i Blaaler med Hovedet mod Vest. Ogsaa disse Skeletter var saa opløste, at de gik i Stykker ved Berøringen.

Da intet tydede paa, at man vilde finde mere her, gravede man højere oppe i Højen, og her stødte man snart paa et Lag hvide Flintstene, som var sammenpakkede uden om nogle store Sten, der siden viste sig at være Dækstene paa Gravkamret. Mellem to store Sten var der indkilet en mindre Trekant, der ikke var større, end den kunde brækkes ud. Igennem det derved fremkomne Hul krøb en Dreng ned og saa ved et Lys, hvor stort Kamret var. Det var halvt fyldt med Jord, men det kunde dog konstateres, at Indgangen var midt paa mod Sydøst.¹⁾

Ved ny Gravning stødte man snart paa Indgangen, der dannedes af 2 Rækker mindre Sten. Indgangen var $1\frac{1}{4}$ Alen bred og $8\frac{1}{2}$ Alen lang i det hele. Gangen var delt i 2 Dele, som adskilles ved 2 fremspringende Sten overdækket med en flad Sten. Paa samme Maade var Udgangen lukket. I begge Gangens Afdelinger laa Skeletter og Oldsager af Sten og Ben. Indad ender Gangen i en Portal $1\frac{1}{4}$ Al. bred, 2 Al. og 2 Tom. høj og omtrent 2 Al dyb; der er den egentlige Indgang til Gravkamret med regelmæssige lige Sider og dækket af 2 meget glatte og flækkede Overliggere. Kamret er 8 Alen langt, $3\frac{3}{4}$ Al. bredt og 2 Al. 15 Tom. højt. Det er sat af store lige, kløvede Sten, som er sammenkilede med mindre Sten og Fliiser. Bunden var belagt med et 4 Tom. tykt Lag hvide Flintsten.

I Højen fandtes en stor Mængde Skeletter. Af de

1) Tidsskrift for nordisk Oldkyndighed 1844—45 VII.

fundne Kranier mener man at kunne fastslaa, at Skeleternes Antal har været mindst 50.

Mellem Ligene fandtes et lille Hængekar af brændt Ler. Foruden dette stod rundt om flere Gravkar, dels af rødt, brændt Ler, dels af sort med Stregezirater, alle fyldte med Jord. Endvidere fandtes mellem Ligene en Del Kiler, en Smalmejsel og 12 Flintknive. Endelig var der en Del Mejsler af Ben, af hvilke en var gennemboret, et Bestykke tilspidset som Skrivepen. Saa var der interessante Hængesmykker af Ben og en Ravperle af Økseform. 3 Bensmykker var Hjørnetænder af Svin og en Hjørnetand af en stor Hund, gennemboret ved Roden. Det interessanteste var dog et Hængesmykke af Ben, men af ukendt Art. I denne Høj findes altsaa et Gravkammer fra Stenalderen. Ovenover et Stenkammer med Urne med brændt Lig fra Bronzealderen, og endelig som stukket ind i Højen 3 Skeletter nedlagt i Blaaler. Tidspunktet for denne Begravelse kan ikke bestemmes; kun er det sket efter Stenalderen.

Ved en nyere Undersøgelse har det vist sig, at der i samme Høj findes endnu et Kammer, der aldrig har været aabnet. Museet har dog givet Løfte om, at det vil ske i Aar.

Den anden Høj, der her skal omtales, ligger i Sognets vestlige Del, paa den samme Højderyg, hvor Korshøj findes.

Højen fandtes 1845 umiddelbart op til et Hus, der tilhørte Grevskabet Lerchenborg, men var fæstet af Lars Eriksen. Han bortgravede en Del af Højen. Da han skulde bygge et Hus og manglede Grundsten, begyndte han at rydde Sten fra Højens Indgang, men opdagede da, at der var en Indgang, som førte ind til et Kammer. Gangen var 9 Al. lang, $1\frac{1}{4}$ Al. bred og $2\frac{3}{4}$ Al. høj og ved fremspringende Sten delt i 3 Dele, hver lukket med en stor flad Sten. For Indgangen stod en stor Sten, og da den var borttaget, kom man ind i selve Gravkammeret.

Det var et meget smukt Kammer, 4 Al. højt, 6 Al. og 15 Tom. langt fra Øst til Vest og 4 Al. bredt. Væggene dannedes af 9 store, lige, kløvede Sten, Loftet af 2 store og 1 mindre, der ligger over Indgangen. Den er opført med en Nøjagtighed, som hverken kan beskrives eller afbildes. Kalundborg Turistforening har opsat Skilte, saa den nu let kan findes af dem, der ønsker at besøge den.

Af Oldsager fandtes »intet af Betydning«, som det lakonisk hedder. Det vil jo sige, at der nok har været meget; men Lars Eriksen var uden al Forstaaelse af, hvad det var værd. Det blev hurtigt spredt for alle Vinde, maa-ske solgt. Naar ikke Højen blev nedbrudt og sløjfet, skyl-des det Grevskabet Lerchenborg. Først i 1875 blev Højen fredlyst under Nationalmusæet. Højen hører til de smukkeste ikke alene i Holbæk Amt, men i Danmark, og den er gennem Kaptajn A. P. Madsens Gengivelse blevet bekendt ud over Europa. Den stammer fra den yngre Stenalder i det tredie Aartusinde før Kristi Fødsel.

III.

Paa samme Bakkedrag, hvor Højen ligger, ligger Ubby Kirke, en smuk og ejendommelig Kirkebygning. Sagnet og en Sten i Muren fortæller, at »Anno 1179 er denne Kirke bygt af Esbern Snare«; men da Stenen er langt yngre end Kirken, kan det kun være Traditionen, der har faaet Udtryk. Sagnet om Esbern Snare som Bygmester er først fortalt i det 15. Aarhundrede af Munken Morten Pedersen i Sorø. Han nævner en Del sjællandske Kirker, der er opført af Esbern Snare, og iblandt disse nævner han ogsaa Ubby.

Oprindeligt har det været en romansk Kampestensbygning uden Taarn og Vaabenhus. Først i senromansk Tid omdannedes Kirken helt. Kirkens vestlige Del, 9 Al. lang, afsondredes ved en Tværmur for at danne en Forhal, hvis 4 Krydshvælvinger kom til at hvile paa en muret Søjle med Trapezkapitæl, to spidse Buer forbandt Forhal-

len med Skibet. Langskibets Sidemure blev forhøjet og op ad Kirkens Midte blev rejst 4 murede Piller, der delte Kirken i 2 Skibe, hver dækket af svære Krydsribbehvælvinger. Koret, som hidtil havde haft halvrund Apsis, fik en femsidig Afslutning, der udvendig prydedes med Blindinger og en Rundbuefrise. Til Ombygningen hørte endelig en Vindeltrappe i Skibets sydøstlige Hjørne.

Professor Høyen mener, at denne Ombygning peger imod det 12. Aarhundrede, altsaa mod Esbern Snares Tid; men andre mener, at denne Forandring er yngre. Endelig i det 15. Aarhundrede fik Kirken det nuværende svære Taarn, der er bygget over Kirkens svære Forhal, samtidig mener man, at Vaabehuset, Kapellet og Sakristiet er bygget.

Efter at Kirken i Aarhundreder havde lidt meget, underkastedes den i 1871 af Arkitekt Tvede en af de yndede stilrette Restaurationer. Taarnet og Vaabehuset istandsattes og fik takkede Gavle. Endelig nedbrødes den smukke Korafslutning og i Stedet opførtes en anden uden de tidligere Udsmykninger, kun med 3 rundbuede Vinduer. Ved samme Lejlighed borttog man Vindeltrappen og flyttede Prædikestolen til sin nuværende Plads. Kirken fik ogsaa indvendig sin nuværende Farve, den samme, som tidligere fandtes i Kalundborg Kirke. Kirkens Indre er litograferet efter M. Jepsens Tegning af Harald Jensen: »Gudstjeneste i en Landsbykirke«, hvor man ser Vilh. Beck paa Prædikestolen.¹⁾

Af Kirkens Inventar er Altertavlen skaaret af den bekendte Billedsnider Lorents Jørgensen, Holbæk. Den bærer Aarstallet 1677. Midterbilledet forestiller Nadveren. Prædikestolen er fra 1670 og lavet af en Kunstner i Roskilde. Døbefonten er af gotlandsk Kalksten og menes at stamme fra Kirkens ældste Tid. Den har Form som et Firkløver. Kirkens Skib er 35½ Al. langt og 13 Al. bredt. Kirken har 2 Klokker, hvoraf den ældste er fra

1) H. V. Clausen: Holbæk Amt.

1440. Kirken har ingen aabne Begravelser, men der findes flere gamle Ligsten. Den ældste ligger under Indgangsdøren og har baaret Indskriften: »Jacobus Præst 1307«. Uden for Vaabehuset ligger en anden, der bærer Aarstallet 1404.

Som saa mange andre Kirker, har Uby Kirke sik-

Uby Kirke (Vilh. Beck paa Prædikestolen).

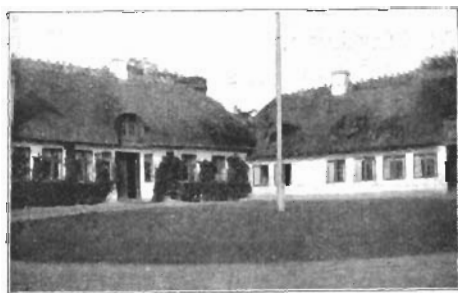
kert i Middelalderen været brugt til Forsvar. Øst for Kirken, men tæt derved, er der endnu Ruiner af en middelalderlig Bygning. Traditionen fortæller, at Esbern Snare har haft en Gaard der; men den nævnes ikke i Historien. Sagnet ved ogsaa at berette om, at der fra denne Borg gik en underjordisk Gang til Kirken, og at man inde paa Kirkegaarden har fundet Levninger af den. Om der har været en saadan Gang, kan ikke oplyses. Naar man paa Kirkegaarden har fundet Murrester, kan disse stamme fra

murede Grave, der var almindelige i Middelalderen, og som der endnu kan findes Levninger af paa Ubby Kirkegaard. Af den omtalte Gaard er der endnu Levninger i Jorden. Paa Ruinen har i mange Aar ligget en Bondegaard. Ved tilfældig Gravning har man en Gang ved Gaardens vestre Længe fundet en Guldring, ligesom man ved samme Lejlighed fandt Levninger af en Munkestensgang¹⁾, som man antog for en Vandledning. I 1333 skal der have staaet et Slag Øst for Kirken, hvor sjællandske Bønder kæmpede mod Grev Geert²⁾. Det kan jo tænkes, at Borgen ved denne Lejlighed er ødelagt, da der i Grunden er fundet brændt Tømmer.

Gaarden, der var bygget paa Ruinen, brændte i 1912. Da havde Tiden været inde til at faa Grunden undersøgt, men det skete ikke.

IV.

Tæt op til Kirken ligger Ubby Præstegaard. Den nuværende Præstegaard er ny — bygget 1927 —, men indtil da var der endnu Levninger af den gamle, der var opført 1815. Præstegaarden brændte 1641. Ved denne Lejlighed brændte de daværende Kirkebøger. Indtil 1927 stod et Stykke af det gamle og hele den østlige Længe, der i mange Aar var Kapellanbolig, og hvor blandt andre Vilh. Beck boede i 10 Aar, fra 1856—66, da han var Kapellan hos sin Fader, Provst Beck i Ubby. I samme Længe boede i 14 Aar General Bülow, Sejrherr fra Fre-

Ubby gamle Præstegaard med Kapellanboligen til højre.

1) Ussing: Topografiske Efterretninger om Arts Herred 1861.

2) H. V. Clausen: Fra Holbæk Amt.

dericia¹⁾). Han var gift med Pastor Dames Datter. Pastor Dame var Præst i Ubby fra 1810—1840, da han døde. Bülow og Jomfru Dame blev viet i Ubby 3. Oktbr. 1813. I Ubby Præstegaard fødtes deres 4 Børn, bl. a. ogsaa den Søn, der i mange Aar blev Præst i Sønderjylland I 1827

Ubby gamle Præstegaard, set fra Haven.

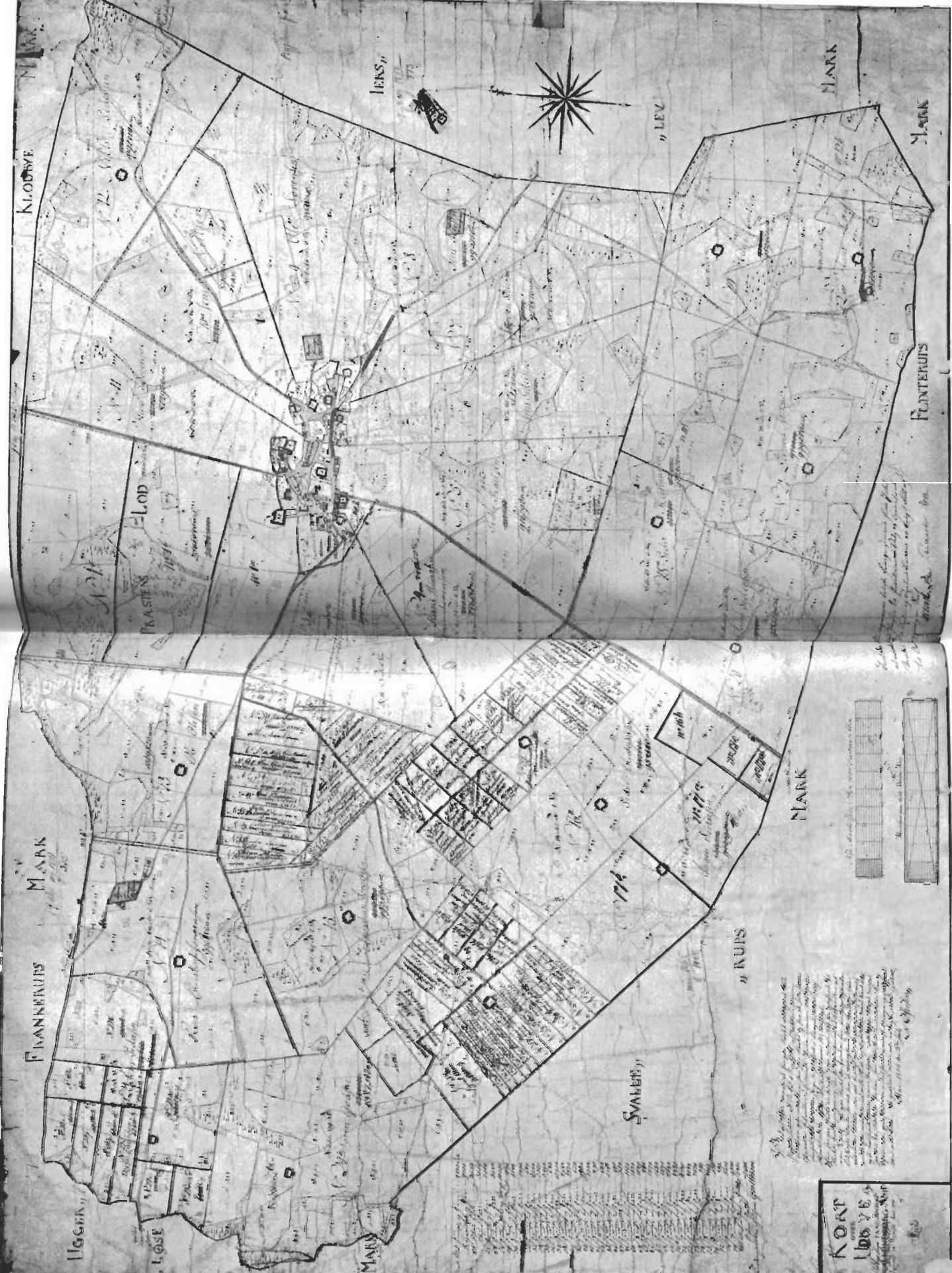
fik Bülow eget Hjem i København og dermed afsluttedes Opholdet i Ubby.

Ubby Præstegaard var en af de største Præstegaarde i Holbæk Amt. Dens Areal var 150 Td. Land med 20½ Td. Hartkorn. Præstekaldets Reguleringssum var i 1860 2020 Rdl., meget stort.

I 1904 blev 130 Td. Land solgt og tilbage blev kun 20 Td. Land. Paa det bortsolgte Areal er nu opført 11 større og mindre Ejendomme. Med Udstykningen forsvandt de store Avlsbygninger ved Præstegaarden. Tilbage blev kun Præstens Bolig og den omtalte gamle Kapellanbolig, der altsaa ogsaa forsvandt i 1927. (Se Billederne!)

I en gammel Kirkebog fra Begyndelsen af det attende

1) Pastor Tram: Et Blad af Ubby Præstegaards Saga. Historisk Samfunds Aarboeg 1929.

KLOBYE

LERN

MARK

MARK

FLUNTERBURG

LOD

FRASIN

MARK

FLANKENBURG

MARK

KUPF

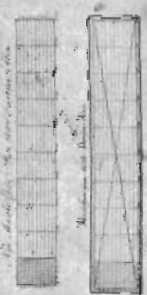
SWALB

HOGG

LOSE

MARK

KONT
LIBS YE

Handwritten notes in German, likely providing details about the land parcels, measurements, or ownership. The text is dense and difficult to read due to the cursive script.

Aarhundrede nævnes Navnene paa de Præster, der har været ansat i Ubbý siden Reformationen¹⁾). Man undres over, at Ubbý kun har haft det halve Antal Præster af, hvad andre Sogne har haft, og at de næsten alle er døde i Embedet. Fra Reformationen 1536 til 1865 var der i Ubbý Sogn kun 12 Sognepræster. Forklaringen er jo nok den, at Embedet var saa stort, saa ingen ønskede at flytte derfra. Der kendtes ingen Aldersgrænse, og blev Sognepræsten saa gammel, saa han ikke selv kunde bestride Embedet, holdt han en Kapellan.

Blandt Præsterne synes ingen at have været betydelige. Den mest særprægede er Jens Lucoppidan, som var Præst i Ubbý fra 1719 til 1731. (Lucoppidan skal være en Latinisering af Lundby.) Han stammede fra Taasinge, hvor han var født 1682.

Som Indledning til Ubbý Kirkebog har han skrevet følgende, der giver en Prøve paa hans Stil:

»I Dag er denne Bog min, en anden Dag er det din, og tilsidst hverken min eller din. Denne Bog er delt udi trende Parter, nemlig de tvende første til din egen Efterretning, men den sidste for dine efterlevende. Findes dit Navn i den første Part, da finder du derhos din Fødselsdag. Findes dit Navn i den anden Part, da finder du din Bryllupsdag. Findes dit Navn i den tredie Part, da maa du lade efterlevende efterregne din Dødsdag. Mig er tiladt at skrive i alle trende Parter om andre, men ikkun de tvende første om mig selv, og udi den tredie overlader jeg andre at skrive om mig og min Død.«

Den betydeligste af alle Præster i Ubbý er selvfølgelig Vilh. Beck; men han blev aldrig Sognepræst, dertil var Embedet for stort og han for ung, da hans Fader døde i 1865.

Provst Beck, der var Sognepræst fra 1840—65, var i mange Maader en Mand med Interesser. Vi kan takke ham for, at flere af vore Gravhøje er bevaret. Som For-

1) Algreen-Ussing: Ubbý Sogn.

mand for Sogneforstanderskabet var han myndig og taalte ingen Modsigelse. Bønderne var da ogsaa bange for ham, og Lærerne skælvede, naar de skulde aflægge ham Besøg. Han var Rationalist og forfulgte kraftig de gudelige Forsamlinger, der i Fyrrerne havde vundet Indgang i hans Provsti. Han var en ren Modsætning til Sønnen Vilh. Beck, og dog fortæller denne i sine Erindringer, at Faderen, trods alt, var glad ved hans Virksomhed¹).

V.

Ubby i Udskiftningstiden (Udsnit af det store Kort, der medfølger som Bilag).

Paa Bakkens sydlige Skraaning ligger Sognets største By, Ubby. Det er ikke alene den største By i Sagnet, men ogsaa den største Landsby i Vestsjælland. Igennem Landsbyen løber Landevejen fra Kalundborg til Sorø. Skønt den ikke er Stationsby, er den helt moderne. Byen har sammen med Jerslev sit eget Elektricitetsværk, Vandværk osv.

1) Vilh. Beck: „Erindringer fra mit Liv“, S. 43.

Den har flere Skoler, Kommuneskole og Forskole. Desuden har den Friskole (oprettet 1883) og Fortsættelseskole (oprettet Aar 1900). Byen har et stort Forsamlingshus, bygget af Ivar Bentsen, med indlagt kolde og varme Bade. Umiddelbart op til ligger Byens store Sportsplads. I Byen ligger det store, moderne Mejeri, »Esbern Snare«, og Ubby Brugsforening. Paa Bakken lige over for Kirken ligger Missionshuset, som i 1898 blev indviet af Vilh. Beck. Endvidere findes der i Byen Læge, Dyrlæge og Tandlæge. Der findes ogsaa en Del Forretningsfolk og Haandværkere. Byen har som Forretningsby lidt under, at den indtil 1920 var inden for Kalundborgs Læbælte. Indtil da maatte der ingen Købmænd have Forretning i Ubby. »Læbæltet« betød, at der inden for en Afstand af $1\frac{1}{2}$ Mil maalt i Luftlinie fra Kalundborg Torv maatte ingen Købmand nedsætte sig og drive Forretning. Nu er alt dette jo forandret, da Læbæltet blev ophævet ved Loven af 11. Februar 1920. Ubby har altsaa siden da faa sin Chance.

VI.

I det følgende vil vi gaa tilbage og se, hvorledes saadan en By saa ud i Stavnsbaandets Tid for ca. 150 Aar siden.

Hvor nu Byen breder sig med sine mange teglhængte Huse laa den Gang en udpræget Bondeby. Byen havde 25 Gaarde, der laa i en Rundkreds og har hørt til de saakaldte Rundbyer¹⁾). Midt i laa en stor aaben Plads, der i tidligere Tider kaldtes »Fortæen«. Det var Byens Torv, adskilt fra Gaardene med Hegn: Stengærder eller Risfletninger. Denne Plads var tit meget stor. I Ubby udgjorde den 10 a 15 Td. Land. Paa Pladsen, der var fælles for hele Byen, var Gadekæret og Lergraven. Fra Lergraven hentedede man Ler til Nybygninger, men især til den Klining af Gaardenes Lervægge, der krævedes hvert Aar, hvis ikke de skulde falde ned. Kliningen blev udført af Gaar-

¹⁾ P. Lauridsen: Den gamle danske Landsby.

dens Piger, der var fælles om dette Arbejde, der som oftest endte med et Klinegilde¹⁾). Paa den store Plads fandtes ogsaa Gadestævnet. I en Rundkreds stod en Del Sten med indhugget Bomærke og midt i stod Majtræet. Mødet blev

Et Byhorn.

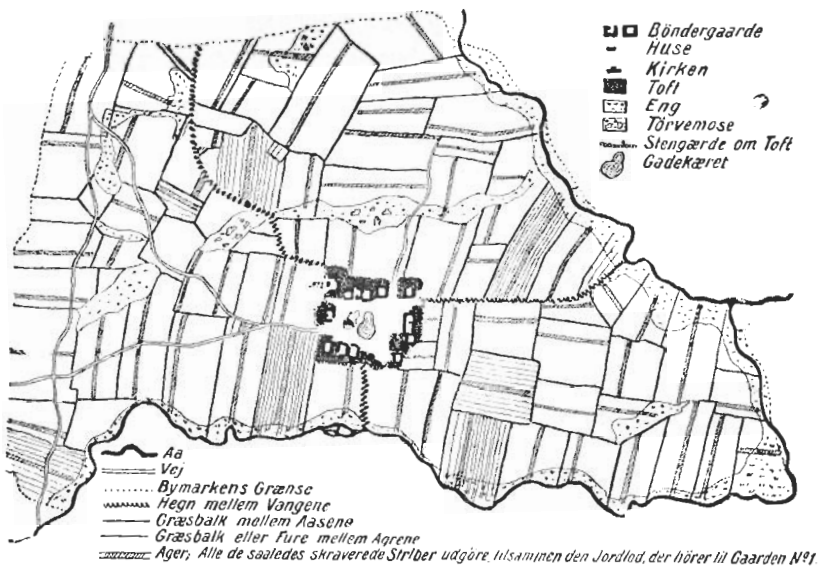
ledet af Oldemanden, efter at alle Byens Gaardmænd havde taget Plads paa hver sin Sten. Paa Gadestævnet blev det afgjort, naar der skulde saas eller høstes, naar der skulde køres Gødning eller opsættes Gærder, hvor mange der kunde møde til Hoveri paa Herregaarden m. m. Da Bystævnet ogsaa var Retterthing, blev der fældet Domme over dem, der havde forset sig. Der var Klager over Flytning af Skel, Misbrug af Græsningsret o. lg. Der var ogsaa mere alvorlige Forseelser som Vold og Tyveri. For Tyveri kunde Tyven dømmes til at drikke af Tyvekruset, mens han modtog Tyvsnavn. Ellers afgjorde man

de fleste Forseelser med Bøder, der blev indskaaret i Byens Kæp, hvor hver Mand havde sin Afdeling. Bøderne gik til Øl, der blev drukket i Fællesskab, eller til de fattige. Man indblandede nødig Øvrigheden i Landsbyens Sager. Det viste sig ogsaa, at man i de fleste Tilfælde kunde ordne det selv.

¹⁾ Historisk Samfunds Aarbog 1909, S. 46.

VII.

Til Ubbby hørte vældige Arealer, særlig mod Syd, Øst og Vest; men kun det, der laa Byen allernærmest, blev dyrket. Driftsformen var næsten ens for alle Landsbyer.

En Landsby med sine Marker i Fællesdriftens Tid.

Det var Fællesskabet, en Driftsmaade, som gaar tilbage til den tidlige Middelalder, ja maaske endnu længere. Den Del, der laa Byen nærmest, kaldtes Indmarken. Den var delt i Aase, Holme eller Skifter efter Godhed og Beliggenhed og disse atter i Agre mellem Bymændene. Sædskiftet var uafhængig deraf, mens Fællesdriften medførte yderligere en Inndeling i Vange.

Da Bymarken ikke altid var et sammenhængende Hele, men kunde være afbrudt ved Engdrag og uopdyrket Jord, fik en Bondes Jorder en uhyre spredt Beliggenhed, ofte paa 20 til 30 Steder. Kortet viser en Gaards Jorder skraveret. Agrene var indtil 1600 Alen lange, men kun 14—15 Alen brede, skilt ved Furer, Stengærder eller Græs-

balke. Udenom laa Udmarken eller Overdrevet. For store Byers Vedkommende var disse Markers Omkreds 3 a 4 Mil¹). Markerne var opfyldt af Sten, Krat, Lyng, Tørvemoser og Kær, hvor Kreaturerne græssede, vogtet af den fælles Byhyrde, der paa Omgang fik Kosten i Gaardene.

Paa Øerne brugtes Trevangsbruget. Naar Græsmarken om Efteraaret var gødet og pløjet, saaedes om Foraaret Byg (Bygvangen). Efter Høsten blev Bygjorden stubfældet og Vangen tilsaaet med Vintersæd (Rugvangen), medens Havrestubben henlaa til Foraaret og tilsaaedes med Blandsæd, Ærter eller Boghvede. Derefter blev Vangen udlagt til Fællid og sædvanlig forenet med Overdrevet. Man kendte ikke til at saa Græs, og paa Græsmarkerne voksede kun, hvad der groede af sig selv. Naar der var indhøstet, blev der opgivet Ævred, d. v. s. alle Kreaturerne blev sluppet løse; var der saa nogen, der ikke var færdige, fik de Sæden ødelagt af de løsgaaende Kreaturer.

Græsningen var ogsaa fælles. Denne takseredes efter, hvor mange fulde Høveder der kunde græsse, og Høvedernes Antal fordeltes efter Hartkornet. For at kontrollere, at ingen snød og udsatte flere Kreaturer, end han maatte, blev Høvederne flere Gange om Aaret talt.

VIII.

Høstudbyttet var, selv paa gode Jorder, forbavsende ringe, i Almindelighed kun 2 a 3 Fold. Tit avlede man kun Udsæden. Jordens Mangel paa Gødning og dens Urenhed gjorde den næsten uskikket til Sæddyrkning. Ogsaa den store Vildtbestand, der var forbeholdt Herremændene, og som havde Lov til uhindret at gaa overalt (det var endogsaa forbudt at sætte Hegn for den), bidrog til at gøre Høsten ringe.

Paa Grund af de store Almindinger og Overdrev havde den gamle Landsby forholdsvis mange Kreaturer; men da

1) C. C. Larsen: Landbrugets Historie.

Høsten gav alt for lidt Halm, maatte de søge en Del af Føden ude ogsaa om Vinteren. Hestene, hvoraf der holdtes mange, var halvville, da de aldrig kom i Hus; man lagde i de haarde Vintre lidt Halm ud til dem som til andet Vildt. Svinene var ogsaa Frihedsdyr. De gik løse paa Overdrevene; men de skulde være ringet. Om Vinteren aad de Olden i de store Egeskove (af disse fandtes dog ingen paa

Pløjning med Hjulplov.

Uddy Bymark), men løb iøvrigt omkring som Hunde og aad Affald, der blev kastet ud til dem. Først naar de var 2—3 Aar gamle, var de slagtefærdige. En Gris kunde da give fra 32 til 48 Pund Flæsk.

Landbruget gav kun faa Penge, da Bønderne næsten intet havde at sælge. I det syttende Aarhundrede fededes en Mængde Stude, som udførtes; man mener, at der disse Aar solgtes 70—100,000 Stk., men denne Fortjeneste var forbeholdt Herremændene. Bønderne kunde kun faa Lov til at opdrætte Kalvene.

Kornprisen var forholdsvis lav: Omtrent Aar 1500 kostede en Td. Byg i vore Penge 1,66 Kr. Hundrede Aar senere var Priserne dog betydelig højere. Fra Aar 1600—1610 var den sjællandske Kapitelstakst for Rug Kr. 5,75 pr. Td., Byg 5,00, Havre 2,67; 1621—1630: Rug 10,04, Byg 7,04, Havre 3,75; 1641—1650: Rug 8,70, Byg 6,54, Havre 3,46 Kr. pr. Td.

Landsbyens Markredskaber var uhyre primitive: Den gamle tunge og klodsede Hjulplov blev brugt alle Vegne. Der maatte spændes 6 a 8 Heste for (se Billedet), naar

der skulde pløjes. Harven havde kun Trætænder, og Pindvognenes Hjul var ikke ringet, men kun beslaaet med Jernskinner.

Bøndervogne tilsagt til Ægtkørsel.

IX.

Set med Nutidens Øjne tegner den gamle Landsby sig uhyre fattig; men den har dog sikkert haft sine gode og lyse Sider, som ikke er saa vanskelige at faa Øje paa. Mellem Landsbyens Beboere har der været et stærkt Sammenhold. Det store Torv har været en udmærket Samlingsplads for baade gamle og unge. Her har Landsby-spillemanden ladet sine Toner lyde, mens Ungdommen har danset dertil. Og her har Graabrødremunkene (den Tids Frelsens Hær) prædiket. Her blev holdt Regnskab med Kvæget, naar det blev drevet hjem, og her blev Køerne malket. Her spurgtes Nyt fra andre Egne og her drøftedes mærkelige Begivenheder, som en eller anden havde set: Om det store Ris, der havde vist sig paa Himlen, og som varslede om Guds Straffedom over Menneskene, om Djævelen selv, der havde vist sig i en Hunds eller maaske i en Tudses Skikkelse.

I Landsbyen var en Vrimmel af Børn. Mange døde, men de, der levede, blev stærke og haardføre. Men mangan Storm gik over Byen. Snart var det frygtelige Sygdomme, som bortrev Mennesker i Tusindvis, snart var det maaske Kvægsygdomme, der tit rasede i det 17. og 18. Aarhundrede, eller det var Fjenden, der hærgede Landet. Her i Vestsjælland er Eggen flere Gange blevet plyndret. Det skete under Grevens Fejde 1534—35 og vel endnu grun-

digere under Svenskekrigen 1658—60. Efter den sidstnævnte Krig blev der af en kgl. Kommissær optaget en Fortegnelse over, hvordan Stillingen var i de Landsbyer, hvor Fjenden havde været, og hvor meget der kunde svares i Skat. Om Ubbly hedder det: »Af Byens 25 Gaarde haver Fjenden afbrændt 5, og Ridefogden Chr. Hansen haver paa Herskabets Vegne ladet saa¹⁾. De andre Gaarde er næsten ødelagt. Besætningen er yderst ringe, og Fattigdommen stikker Hovedet frem fra de korte Bemærkninger, som den kgl. Kommissær lader falde. Det hedder saaledes: »Ikkun 2 gamle Bæster«, »Er en gammel og udslidt Mand«, »Maatte ruske Kornet op, for det blev saa sildig saaet og gav saa godt som intet«. Eller: »Slet intet Kvæg eller Bæster. Kan intet give, da han er slet forarmet«. Og videre: »Haver kun et Bæst, den anden er bleven ham bortstjaalen«, »Laurits Ibsen er af Fjenden jaget fra Gaarden, men er dog kommen dertil igen«. En anden »har 2 Faar, 2 Køer og 1 Hest, men eftersom samme Bæst er laant bleven til Svenskerne og deraf døde, kan han intet give, formedelst han ingen Rug saaet haver«. »Laurids Olufsen har 2 Faar, 2 Køer og 6 Bæster; kan give 4 Skp. Rug og ad Aare mere, ligesom han faar saaet til, hvilke for hans ringe Forraad saavel nu ikke kan specificeres«. »Frans Jensen kan give 4 Skp. Rug og til næste Aar mere, da han nu fluks stræber at faa Rug saaet.« Der gaar et Drag af Medlidenhed gennem følgende: »Intet Kvæg eller Bæster. Haver mange smaa Børn og intet til dem«. Paa lignende Maade fortsættes, og ud af de korte Bemærkninger danner der sig Billeder af en ødelagt By, i Bund og Grund fattig.

X.

Trods de store Arealer, der tilhørte Byen, er det forbavsende, hvor smaa Stykker der blev dyrket. I 1688 fik

1) I Rigsarkivet. Se „Fra Holbæk Amt“ 1907. Svenskerne paa Kalundborgegnen.

vi den første Matrikel, og i de saakaldte Markbøger¹⁾ er de forskellige Arealer angivet, som blev sat i Skat. Efter Markbøgernes inddeltes Jorden i »Bygjord«, »god Havrejord« og »ond (daarlig) Havrejord«. Ubby var inddelt i 3 Vange, »Søndervang«, »Højvang« og »Lillevang«. I Søndervang laa P e d e r O l u f s e n s Jord. Han ejede 205,446 □ Alen Bygjord, 11,695 □ Alen god Havrejord, 187,860 □ Alen daarlig Havrejord. Ialt 364,921 □ Alen eller ca. 27 Td. Land.

L a u r i d s J e n s e n havde 46,604 □ Alen Bygjord, 1472 god Havrejord, 55,284 daarlig Havrejord, ialt kun 103,360 □ Alen eller ca. 7 Td. Land.

C h r i s t e n J e n s e n havde 35,000 □ Alen Bygjord, 1334 god Havrejord, 34,880 daarlig Havrejord, ialt 71,214 □ Alen eller ialt ca. 5 Td. Land.

J e n s H a n s e n har 100,346 □ Alen Bygjord, 18,937 god Havrejord, 149,787 daarlig Havrejord, ialt 269,070 □ Alen eller ca. 19 Td. Land.

N i e l s O l u f s e n har 44,873 □ Alen Bygjord, 8971 god Havrejord, 82,154 daarlig Havrejord, ialt ca. 9 Td. Land.

O l u f J ø r g e n s e n har 44,150 □ Alen god Bygjord, 7963 god Havrejord, 67,844 daarlig Havrejord, ca. 8½ Td. Land.

M a d s J e n s e n har 61,090 □ Alen Bygjord, 7595 god Havrejord, 85,046 daarlig Havrejord, ialt 154,331 □ Alen, ca. 11 Td. Land.

J e n s O l u f s e n har 157,586 □ Alen Bygjord, 12,548 god Havrejord, 280,440 daarlig Havrejord, ialt 450,574 □ Alen, ca. 32 Td. Land.

L a u r i d s N i e l s e n har 54,204 □ Alen Bygjord, 4929 god Havrejord, 73,575 daarlig Havrejord, ialt 132,708 □ Alen, ca. 9½ Td. Land.

A n d e r s P o v l s e n har 55,324 □ Alen god Byg-

1) I Rigsarkivet.

jord, 2633 god Havrejord, 77,309 daarlig Havrejord, ialt 135,266 □ Alen, ca. $9\frac{3}{4}$ Td. Land.

Laurids Pedersen har 54,877 □ Alen Bygjord, 6539 god Havrejord, 70,732 daarlig Havrejord, ialt 152,168 □ Alen eller ca. $9\frac{1}{2}$ Td. Land.

Som man vil se, ligger det skattepligtige Areal omkring en halv Snes Td. Land. Derfra skiller sig dog et Par Gaarde, som har langt større Mængde af dyrkelig Jord. Her er kun medtaget 11 Gaarde, men de andre har lignende Størrelse. Gennemsnitsstørrelsen er kun ca. 13 Td. Land.

XI.

Som alle Byer i Vestsjælland var Ubby Fæstegods under Kalundborg Slot; men da Slottet blev ødelagt under Svenskekrigen 1659, blev Jorden kort efter bortsolgt. I 1664 blev det af Kongen som Pant for Laan overdraget til den hollandske Pengemand Gabriel Marselis, som siden delte det blandt sine Sønner, Frans, der fik den vestlige, og Johan, der fik den østlige Del, altsaa ogsaa Ubby. Han ejede ogsaa de omliggende Herregaarde, bl. a. Vesterbygaard. Siden solgtes det i 1750 til General Lerche, der oprettede Stamhuset Lerchenborg, som i 1818 blev til et Lensgrevskab. Som Egnens Bønder var Bønderne i Ubby hoveripligtige, og Hoveriet maatte fra 1750 ydes paa Vesterbygaard. Hoveriet var for alle Bønder den store Plage. Selvfølgelig var de ogsaa stavnsbundne, men Stavnsbaandet har aldrig været følt saa brutalt, som det daglige Hoveri. Naar Hoveriet føltes saa besværligt og tit uretfærdigt, var det især, fordi det var ubestemt. Det ubestemte Hoveri var ogsaa bestandig Aarsag til Stridigheder, hvor Bonden, selv om han fuldstændig havde Retten paa sin Side, alligevel næsten altid tabte, og dette gav hjerteløse Ridefogder frit Spil. Hoveriet stod altid som en mørk Sky over den gamle Landsby. Den mindre Jordejer, Husmanden, naar saadanne fandtes, var langt bedre stillet end Gaardmanden, fordi han kun skulde yde til lidt Hoveri.

En Familie, der ejede et Husmandssted, fik en Aften Bud fra Herskabet om, at de skulde overtage en Gaard. Konen græd ustandselig den Nat over den Ulykke, hun syntes, der var overgaaet dem.

Hoveriet havde oprindeligt været bestemt, men var efterhaanden blevet til, at Jordejeren kunde kræve alt, hvad han ansaa for nødvendigt til Godsets Drift. Hoveriet ydedes dels som Spanddage og dels som Gangdage, eftersom Bonden skulde møde med Forspand eller uden. Fra Regeringens Side blev der ved Forordninger af 6. Maj 1769 og 20. Febr. 1771 gjort Forsøg paa at modarbejde Vilkaarligheder. Forordningerne bestemte, at der for en Gaard paa 6 Td. Hartkorn kun kunde kræves 48 Spanddage og 96 Gangdage. Af mindre Gaarde forholdsvis mindre. Fra Godsejerens Side blev der højlydt klaget over disse Bestemmelser. Godsejerne mente, at de umulig kunde drive Herregaardene, hvis saadanne Bestemmelser skulde være gældende. Ved Forordningen af 12. Aug. 1773 blev disse Klager taget til Følge, og de tidligere Forordninger blev gjort betydningsløse. Først efter Stavnsbaandets Løsning kom der en Del Forordninger, som bestemte, at der mellem Godsejerne og hoveripligtige Bønder skulde oprettes »Frivillige Hoveriforeninger«¹⁾. Disse frivillige Hoveriforeninger fastsatte, hvad der kunde kræves af Hoveri. En saadan Forening blev da ogsaa oprettet mellem Godsejeren paa Lerchenborg og Bønderne i Ubby. Den indeholdt følgende Bestemmelser:

Gaardmændene i Ubby skulde hver yde 8 Pløjedage, 47 Spanddage og 164 Gangdage. Der begyndes 1. Maj 1792, og hvad der i dette Aar ikke ønskes, bliver ikke fordret i det følgende Aar. Af det anførte Hoveriarbejde bestemmes og fastsættes det egentlige Antal Pløje-, Spand- og Gangdage, altsaa for hver hoverigørende Bonde i det højeste saaledes:

1) Forordningen af 24. Juli 1791. Frivillige Hoveriforeninger i Landsarkivet.

1) I Pløje- og Sædetiden, For- og Efteraaret: En Lods Pløjning 1 Pløjedag, 2 Spanddage til Havning og Tromling, 1 Gangdag til, hvad der af Hoveriarbejde sædvanlig maatte udføres.

2) I Høhøstens Tid: 3 Spanddage til Høets Indagning, 3 Gangdage med 1, 2 og 3 Mand daglig til at slaa, strø, rive og Høet at indage.

3) I Kornhøstens Tid: 3 Spanddage til Kornets Indagning, 2 a 3 Gangdage med 2 a 3 Bud til at meje og binde, modtage Korn i Laden og hvad mere deraf følger. Gødningens Udagelse vedbliver derved i de dertil bestemte 8 Dage med 1 Vogn og 1 Bud daglig, enten 1 Uge — 6 Dage — eller 2 Dage og 4 Dage i hver Uge, alt efter Omstændighederne.

Tærskningen begynder aarlig medio (midt i) September og vedbliver til medio Maj med 6 Tærskere daglig, saaledes vil hver Bonde komme til at tærske hver 5. Dag. Brændsels Hugst og Gærders Sætning paa den Tid, som forefalder, bestemmes til 2 Spanddage og 3 Gangdage. Rejser med Korn til Købstæder eller andre Steder, item Materialers Transport fra Købstæderne eller andet Sted 2 Spanddage og 2 Gangdage. Til alt andet Hoveriarbejde, som ikke her specielt bemærkes, og som foruden Pløje-, Sæde- og Høsttiden bliver ydet 2 Spanddage og 3 Gangdage. Arbejdstimerne sættes i et og alt efter Forordningen af 25. Marts 1791 (10 Timer daglig).

I øvrigt hvad publik (offentlige) Rejser og Hoveriarbejde angaar, saasom Kongerejser, Vejarbejde, Kirkers og Skolers Reparation med videre, hvad Amtet, Herredet eller Sognet vedkommer, saa og Materialers Transport og Haandlangerarbejde eller Husenes Udflytning og Opbygning paa Godset, enten paa udflyttede Lodder eller i Byerne, item nye Hegns Opførelser af Risgærder og Jordgrøfter, enten mellem Byer eller mellem enkelte Mænd, de bliver alt saadant uden Bestemmelse som hidtil i Følge de kgl. Anordninger at forrette paa Godset og ved anstil-

lende Klapjagt efter Ræve 2 a 3 Gange om Vinteren, forholder det som hidtil enhver Bonde at afgive 1 a 2 Bud daglig til samme, naar det fordres.

Da vi saaledes paa begge Sider har overvejet alt, hvad i denne Hoveri Lovændring er afhandlet og indgaaet og befunden samme i alle Maader paa det nøjagtigste og lemfældigste at være indrettet.«

XII.

Man kan jo sige om denne Overenskomst, hvad man vil, men lemfældig for Bønderne synes man nu ikke at kunne kalde den. Den er ført i Pennen af Grevens Skriver, og den er vel sagtens ogsaa læst op for Bønderne, men da ingen af disse kunde læse, har de vel ikke kunnet faa stort Indblik i, hvad de skrev under paa. Denne er underskrevet af 21 Bønder i Ubby. Kun 2 har kunnet skrive deres Navn, Resten har undertegnet med deres Bømærke, f. Eks. M I, Mads Jensen, I P, Jens Pedersen.

10 Aar efter, 1801, blev disse Hoveribestemmelser reviderede. Hoveriet var stadig knyttet til Vesterbygaard. I den nye Bestemmelse hedder det: »Fra 1. Maj 1803 befries bemeldte Bys Hoveribønder for Avlingshoveri, nemlig Pløjning, Harvning, Tromling, Engene at rense, Brakgrøfternes Gravning, Sædemarkerne at saa, Hø- og Kornhøst, Tærskning, Rensning af Kornet og Kornet at bære paa Loft, Korn og Halm i Hæsse at sætte, Husene at rense og Møddingerne at skovle.«

De skal dog fremdeles være med at køre Gødning, hver Bonde skal gøre 4 Spanddage og hver Dag udkøre 13 forsvarlige Læs i de Gaarden nærmest liggende 7 Marker, og 12 forsvarlige Læs i de 2 længst bortliggende Marker. Ligeledes skal hver Mand udføre 3 Rejser til Kalundborg med Kornlæs. For denne Lempelse i Hoveripligten skal hver Mand i Ubby betale 35 Rdl. og 4 Mark, som skal un-

1) C. C. Larsen: Den danske Landbrugshistorie, S. 30.

der solidarisk Ansvar betaales til Herskabet i 4 Terminer. Disse Bestemmelser gjaldt ogsaa Jerslev, Svallerup og Lille Fuglede. Kun 18 Bønder i Ubbby har tiltraadt Overenskomsten.

Under denne Ordning levede Bønderne i disse Byer til 20. Maj 1843, da den sidste Del af Hoveriet blev afløst. Tilbage blev kun, at hver Bonde aarlig skulde køre 1 Favn Brænde fra Stokkebjerg til Lerchenborg eller Kalundborg, samt forrette 2 Klapjagtdage. For Afløsningen skulde hver betale 11 Rdl. og 2 Mark. Alle underskrev med Navn, kun enkelte med ført Pen (m. f. P.).

Endelig den 18. April 1857 falder den sidste Rest af Hoveriet i de nævnte Byer, samtidig ophævedes det solidariske Ansvar. Det hedder: »Imellem undertegnede Kammerherre Christian Albert, Greve af Lerche, Besidder af Lerchenborg paa den ene Side og Fæstere af 15 hele Gaarde i Ubbby paa den anden Side, er i Dag oprettet følgende Forening om forandret Maade af Erlæggelsen af Vederlaget for den fuldstændige Ophævelse af Naturalhoveriet.

1) Dette Vederlag, som for Avlingshoveriet er bestemt ved Forening af 28. Juli 1801 til 35 Rdl. 4 Mark og for det resterende herskabelige Hoveri med Afløsning til 13 Rdl. 2 Mark, ialt 49 Rdl. for en hel Gaard, som hidtil er betalt med 4 Gange om Aaret med $\frac{1}{4}$ hver Gang under solidarisk Ansvar for Afgiftens ganske Erlæggelse til hver Termins Betaling. For Fremtiden 2 Gange aarlig, nemlig i April og Oktbr. Maaneder, hver Gang med Halvdelen, uden noget solidarisk Ansvar. Imod at bemeldte solidariske Ansvar bortfalder, indtræder samtidig med, at denne Forening træder i Kraft, den ved Forordningen af 4. Juli 1850 hjemlede Udpantningsret hos hver Yder, især som Garanti for Hoveriafgiftens rigtige Erlæggelse«.

XIII.

Paa dette Tidspunkt er Udskiftningen for længe siden gennemført. Efterhaanden gik det mere og mere op

især for Godsejerne, at de gamle Driftsformer maatte ændres, og det kun kunde ske ved Udstykning. I den gamle Landsby havde man støttet og hjulpet hinanden. Den svage og maaske uduelige maatte følge med, og det kunde han, fordi han fandt Støtte hos sine Byfæller; men Fremskridt var der inden Plads for. Den Mand, der gerne vilde frem og saa Fejlene og Manglerne ved de gamle Driftsmaader, maatte dog blive ved det gamle, uden at være i Stand til at faa de Fremskridt gennemført, han syntes nødvendige. Derfor blev Fællesskabet en Hindring for nye Driftsmaader, nye Redskaber og alt, hvad der fulgte med.

Allerede 1760 var Udskiftningen begyndt, men først ved Forordningen af 23. April 1781 blev der Fart i Sagen. Forordningen fastsatte, at enhver Lodejer kunde kræve de Jorder, han havde fælles med andre, saaledes at hans Jorder kom til at ligge sammen, eller højst paa 2 eller 3 Steder. Udskiftet Jord maatte aldrig drives i Fællig. Udskiftet Jord kunde indhegnes, og de tilgrænsende Lodsejere skulde hjælpe til med Indhegningen.

I de første Aar gik det dog kun smaat med Udskiftningen. Det maatte anses for en Fejl ved Forordningen, at det var Ejeren, der skulde bære Udgifterne. Det blev rettet ved Forordningen af 15. Juli 1792, hvorved Godsejerne fik Lov til at fordele Renterne af de Beløb, der medgik til Udskiftningen, paa vedkommende Fæstesteder og Lov til at give forskellige Bøndergaardene i Forpagtning for ikke under 5 Aar paa en eller flere Personers Levetid.

Efterhaanden kom der mere Fart i Udskiftningen. I Løbet af 10 Aar var Fællesskabet ophævet paa over Halvdelen af Danmarks Jord. I 1807 var kun 1 pCt. i Fællesskab¹⁾. Udskiftningen voldte mange Vanskeligheder, da Bønderne vilde blive boende i Byerne i deres gamle Gaarde. Hvor det var muligt, delte man Jorderne i lange Strimler, der som Kiler gik ind til Byerne (Se Kortet). Siden skar man de yderste Ender bort og flyttede Gaardene

1) C. C. Larsen: Den danske Landbrugshistorie. S. 50.

derud. Denne Udflytning gik dog langsomt. I 1807 var kun udflyttet 15 pCt. af Gaardene i Jylland og 33 pCt. paa Sjælland.

Det blev dog Stavnsbaandets Løsning, der for Bondestanden blev det attende Aarhundredes største Begivenhed. Som Udskiftningen langbrugsteknisk blev en Revolution for Bondestanden og blev Indledningen til de vældige Fremskridt, der siden er sket, saaledes blev Stavnsbaandets Løsning en Revolution paa det sociale Omraade, der gav Bondestanden Betingelser for at hæve sig op til Ligestilling med de højerestaaende i vort Land.

Det er derom, Hostrup har sunget i Hundredaaret derefter:

Han, som dybt sig maatte neje i den tunge Trællestand,
gaar som Kønge paa sit Eje, staar som Borger i sit Land;
Han, med dets bedste Liv i Pagt, staar for den fælles Frihed
og Ret som en fuldtro Vagt!

Paa Hundredaaret efter Stavnsbaandets Løsning samledes Ubbys Bønder og afslørede en smuk Mindesten. Paa den staar der:

»Til Minde om Stavnsbaandets Løsning den 10. Juni 1788.
Fremad!
